

Fazekas Ferenc¹

A katonai törzs evolúciója és fejlődési perspektívái

The Evolution of the Military Staff and its Future Prospects

Absztrakt

A katonai szervezetek életének manapság elválaszthatatlan része a törzs, a végrehajtó alegységek alsó szintjeitől a felsővezetésig elmenően. Jelen tanulmány egyrészt a NATO szövetségi rendszerében ma használt funkcionális törzs szervezeti formájának kialakulását, illetve az azt előidéző történelmi folyamatokat mutatja be, másrészt a kialakult struktúra által támasztott kihívásokat és e működési modell további fejlődésének lehetséges irányát jelöli ki.

Kulcsszavak: katonai törzs, törzsek kialakulása, funkcionális törzs, mesterséges intelligencia

Abstract

The military staff is an unseparable part of the military organisations' daily activities from the troop level up to the highest echelon. This study presents, on the one hand, the evolution of the functional military staff in use by NATO and its historical causes, while, on the other hand, provides an overview of the challenges posed by the current structure, and outlines potential future changes.

Keywords: military staff, evolution of staff, functional staff, artificial intelligence

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadászati Tanszék, egyetemi tanársegéd – University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training Department of Military Strategy, University Instructor, e-mail: fazekas.ferenc@uni-nke.hu

1. Bevezetés

A hadseregek sikeréről vagy kudarcáról elsősorban a hadvezérek tevékenysége tehet, csak ez után következik a méretük és felszereltségük: ezt olvashatjuk/hallhatjuk a tanulmányaink során, ismeretterjesztő vagy épp tudományos könyvekben és cikkekben – tisztelet a kivételeknek. Ha egy hadvezér megnyeri a csatáit és ezzel a háborút, kiváló hadvezérré avanszál, míg egy olyan, aki csatát veszít, az utókor kritikáit, esetenként megvetését vívja ki magának. Nem megalapozott azonban az a felfogás, amely szerint minden esetben csak a hadvezér képességei határozzák meg a csaták sorsát. Egyértelmű, hogy a katonák felszerelése, kiképzettsége, utánpótlásának helyzete, illetve morális állapota mind-mind fontos tényezők, de a vezetés tekintetében sem feltétlenül az egyszemélyi parancsnok az, aki minden helyzetben bűnbakká tehető. Kiváló példa erre a híres „könnyűlovasság támadása” 1854-ből, amikor is egy nem megfelelően átadott – és értelmezett – parancs következtében egy brit lovasdandár öngyilkos támadásra indult az orosz tüzérség állásai ellen.² A hadvezérek mellett dolgozó mindenkori tanácsadók és segítők – jelen példa esetében a parancsot továbbító Nolan százados – képességeinek, felkészültségének, előítéleteinek és motivációinak is fontos szerepe volt a régmúlt küzdelmeiben. A régi idők hadvezérének lehetett bármilyen jó meglátása a csata hevében, ha a parancsa eljuttatásához nem állt rendelkezésére a megfelelő közvetítő.

A mai Magyar Honvédségben a katonai szervezeteket minden esetben azok parancsnoka vezeti, aki felelősséggel tartozik a szervezete tevékenységéért és felkészültségéért. A mindennapi élet számtalan különböző aspektusát részleteiben áttekinteni azonban semmilyen parancsnok nem lehet képes manapság sem egymagában, ezért a szakfeladatok tervezése, szervezése és végrehajtásának koordinálása érdekében egy különálló szerv tevékenykedik mellette, az úgynevezett törzs. A törzs fogalmát úgy határozhatjuk meg, mint ami „*a katonai szervezetek parancsnokainak döntés-előkészítő és döntést realizáló támogató szerve, amely javaslattevő, tanácsadói szerepkört is ellát*”.³

Ez, a törzs szerepéről és használatáról kialakult kép azonban hosszú fejlődés eredménye, és korántsem tekinthető végeredménynek. Az a történelem homályába vesző evolúciós folyamat, amely során a korai uralkodók és hadvezérek mellett tanácsadó szerepet betöltő személyekből egy képzett, professzionális döntés-előkészítő és döntéstámogató szerv lett, még nem zárult le. Ahogyan a különböző korok tudományos vívmányai utat találtak a hadseregekbe, legyen szó akár a felszerelés, akár a vezetés-irányítás területeiről, úgy a jelenkor és a jövő fejlesztései sem fognak távolságot tartani a katonai szervezetektől. A jelenkor trendjei alapján csak megjósolni lehet azt, hogy a közeljövő milyen változásokat hozhat a katonai törzsek tekintetében, hiszen a prognosztizált átalakulások megvalósulása nagyban fog múlni a technológiai fejlődés ütemén és irányain.

Munkámban a katonai törzsek megfelelő történelmi kontextusba helyezése érdekében röviden bemutatom azokat a meghatározó pontokat, amelyek a NATO – és így a Magyar Honvédség – által jelenleg használt törzssztruktúra kialakulásához vezettek,

² Saul David: Did Lords Lucan and Cardigan speak before the charge? *The RUSI Journal*, 143. (1998), 3. 65–69.

³ Krajnc Zoltán (szerk.): *Hadtudományi Lexikon (Új Kötet)*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 1100.

majd a jelenkor trendjei és problémái alapján kitekintést kívánok nyújtani a lehetséges fejlődési irányokra. Mielőtt azonban elkövetnénk azt a hibát, hogy a törzset történelmi távlatokban is a ma használatos funkciója és összetétele alapján értelmezzük, tisztázni kell azt, hogy míg a parancsnokok melletti segítő/tanácsadó személyekre a „törzs” szót alkalmazom, addig a régi korokban vagy nem használták azt, vagy nem azt értették alatta, amit ma jelent. Fontosnak tartom kiemelni azt is, hogy bár korunkban minden haderőnem rendelkezik törzsekkel, e tanulmányban elsősorban a szárazföldi haderőnem fejlődésén keresztül mutatom be a törzsek kialakulását.

2. A katonai törzsek kialakulása

A régi, történelem előtti korok kis létszámú haderői esetén, mikor a hadászat és harcászat között nem volt éles választóvonal, egy személy talán elég is lehetett a vezetői és szervezői feladatok ellátására. A hadviselés komplexebbé válásával, illetve a hadseregek létszámának növekedésével viszont olyan kihívások és mindennapi problémák jelentek meg a vezetésben, amelyeket az egyszemélyi vezetőnél hatékonyabban oldhattak meg feladatok delegálásával. A hadvezér és/vagy uralkodó mellett megjelentek a tanácsadók, akik tapasztalataikkal és ötleteikkel segítették munkáját, illetve megjelent egy végrehajtói testület, amelynek tagjai a kapott részfeladatok megszervezéséért és végrehajtásáért voltak felelősek.

A katonai műveletek hatékonyságát és szervezettségét fokozó első nagy újítás az írás megjelenése volt. Az egyik első fennmaradt részletes leírás, amely egy hadjárat lefolyását mutatja be, az egyiptomi III. Thotmész fáraó által a karnaki Ámon-templom falába a Kr. e. 15. században vésetett felirat, amelyben a Megiddó elleni hadjáratának eseményeit örökítik meg. A fáraó hadjáratát írnokai folyamatosan dokumentálták, mai szóhasználattal élve hadműveleti naplót vezettek, és ebből született a templom falára vésett szöveg. Nincs egyértelmű bizonyíték arra, hogy ez előtt a hadjárat előtt vezettek-e már hadműveleti naplót, de valószínűsíthető, hogy ez bevett szokás volt az írnokok intenzív alkalmazásáról ismert egyiptomi kultúrában. Az Újbirodalom korában (Kr. e. 16–11. század) az egyiptomi hadsereg már hadtestekre, hadosztályokra és zászlóaljakra tagolódott, és minden nagyobb egység rendelkezett írnokokkal, akik a felszerelés, a fegyverzet, az ellátmány, a sebesültek, a foglyok és a zsákmány nyilvántartását végezték, ezenfelül a hadosztályok írnokai és hadsegédei a hadjárat adminisztrációjáért feleltek.⁴

A haditanácsok intézménye olyan régi, hogy az ősi egyiptomi⁵ és asszír⁶ szövegekben is szerepeltek már. A haditanácsok alatt általában a fővezérnek alárendelt alvezérek, tanácsadók és szakértők tanácskozási értjük, amelynek során megvitatják a lehetséges cselekvési változatokat, és kialakítják a hadjárat vagy az aktuális csata tervét. Az ókori görög–római világ ideális hadvezéreivel szemben támasztott követelményeket, a szükséges emberi tulajdonságokat és szakmai kvalitásokat a görög Onaszandrosz *A hadvezér* című, a Kr. u. 1. században írt munkájában fogalmazta meg.

⁴ Ian Shaw: *Egyptian warfare and weapons*. Princes Risborough, Shire Publications Ltd, 1991. 28.

⁵ Shaw (1991): i. m. 47.

⁶ Dezső Tamás: *The Assyrian Army I*. Budapest, Eötvös University, 2012. 208.

Szerinte a hadvezér „vagy tanácsadó testületet válasszon magának, amelynek tagjai minden tanácskozásán részt vesznek, vele együtt hozzák meg a döntést s ebből a célból kísérik; vagy pedig úgy tartson tanácsot, hogy kiszemeli a parancsnokok közül a legtekintélyesebbeket. Nem fogadható el ugyanis megbízhatónak, amit valaki egyedül sajátjaként gondolt ki”.⁷ Ezek alapján a korabeli haditanács egy mai értelemben vett törzsértekezletnek feleltethető meg, ahol a törzs szakbeosztottjai jogot és lehetőséget kapnak a szervezet előtt álló feladat megoldása közben saját szakmai szempontjaik megvilágítására, illetve az alárendelt parancsnokok saját tapasztalataik és lehetőségeik fényében tehetnek javaslatokat. Onaszandrosz nem határozza meg a résztvevők konkrét vagy szokásos körét, mint a mai hatályos műveleti eljárások teszik, de egy körültekintő vezető a támogatóin és a tekintélyes alárendeltjein kívül nyilvánvalóan a különböző szakterületek specialistáit válogatta be haditanácsába. Nem jelenthető ki, hogy ezt az úgymond ajánlást minden hadvezér ismerte és meg is fogadta, de Onaszandrosz vélelmezhetően a kor egy bevett, idealizált gyakorlatát rögzítette.

Az írásos kimutatások és a haditanácsok intézménye mellett a meghatározott feladatkörrel rendelkező, szabványosított szakbeosztásokat ellátó személyek megjelenése az, ami a modern törzs születésének újabb állomása volt. A középkori Európa fegyveres erőinek fejlődésére és szervezésére két latin nyelvű mű volt a legnagyobb hatással, amelyek századokra meghatározták az államszervezetek és a hadsereg-szervezetek alakulását. Az egyik ilyen a *Notitia Dignitatum* elnevezésű hivatali jegyzék, amely a római birodalom keleti és nyugati része szerinti bontásban mutatja be az állam felső vezetésének, a tartományoknak és a fegyveres erőknek a felépítését. A műben szereplő tisztségek, mint például a lovasság parancsnoka és a gyalogság parancsnoka a középkori/kora újkori államok hadseregeiben ugyanúgy megjelennek.⁸ Nagyobb hatású volt azonban a Publius Flavius Vegetius Renatus által írt *Epitoma rei militaris* című munka (magyarul *A hadtudomány foglalata*). Keletkezésének oka annak felismerése volt, hogy a késői köztársaság és a kora császárkor ütőképes római hadigépezetének dicsőségét a szerző korának, a késő 4. századnak légiói nem képesek elérni, ezért Vegetius a rendelkezésre álló források alapján számba veszi a régi szervezet, fegyverzet, kiválasztás, kiképzés és alkalmazás ismereteit, és összehasonlítja korának megfelelő gyakorlatával, illetve ajánlásokat tesz, hogy miként lehetne a régi-ekhez hasonló sikereket elérni.⁹ A légiók alapszervezetében több funkcionális tiszt is megjelent. A táborprefektus (*praefectus castrorum*) tevékenységi körét tekintve a táborhelyek kijelöléséért és felderítéséért, a tábor berendezéséért, az egészségügyi ellátás megszervezéséért, a szállítás és ellátás alapvető feladataiért, illetve harcban a tábor őrzéséért volt felelős. A kézművesek elöljárója (*praefectus fabrorum/fabrum*) a légiók létszámába nem tartozó, de azok működését biztosító mesteremberek (például ácsok, bognárok, kovácok) tevékenységéért felelt, azaz a harcképesség fenntartását célzó karbantartási, javítási feladatokért, illetve a hadigépek és ostromlétesítmények elkészítéséért.¹⁰

⁷ Hahn István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi, 1963. 674.

⁸ Bernát Péter: *Stratégia és taktika a Kárpát-medence erődéjítésében a késő római korban*. Budapest, ZMNE, 2011. 19.

⁹ Hahn (1963): i. m. 751–752.

¹⁰ Hahn (1963): i. m. 782–784.

Vegetius műve, mint az egyik legteljesebb átfogó katonai mű, a Római Birodalom hanyatlása után is töretlen népszerűségnek örvendett, a 12–13. században már nemzeti nyelvekre (többek között franciára és olaszra) is lefordították, hogy minél elérhetőbb legyen. A középkor reneszánsz műveltséggel rendelkező katonai szakemberei bizonyíthatóan forgatták, ily módon a római légiók szervezési, vezetési és kiképzési elvei hatással voltak a középkori katonai szakirodalomra, és nyilvánvalóan a hadviselésre és a hadseregszervezésre is.¹¹ A 14. századra a zsoldoseregek kialakulásával egy vezetés-irányítási forradalom indult el a katonai szervezetek vonatkozásában. Kezdetben ezek a fennmaradt latin és görög nyelvű katonai szakirodalomra építettek, és fokozatosan kialakultak a zsoldoscsapatok törzsei és kulcsbeosztásai. A 16. században, illetve a 17. század első éveiben az európai hadseregek törzsei, vezérkarai hasonló elvek alapján szerveződtek, hol több, hol kevesebb törzsbeosztott alkalmazásával, így végül elég vegyes kép alakult ki törzsek tekintetében.¹² Nem jelenthető ki az, hogy szabványosított, jól tisztázott hatáskörökkel rendelkező beosztások azonosíthatók minden szervezetnél. Az sem bizonyos, hogy megfelelő katonai oktatás nélkül a különböző szakbeosztásokra mindig találtak megfelelő embereket, ezáltal valószínűleg a nem megfelelően betöltött beosztások hatásköreinek egy része átkerült más beosztásokhoz, olyanokhoz, akik el tudták látni az adott feladatot, vagyis a felmerülő feladatok elosztása emberre szabottan történt.

Az európai országok szervezett katonai törzseinek felépítését döntően befolyásolta az 1618–1648 között zajló harmincéves háború, és az abban fényes csillagként felragyogó svéd királyi haderő sikere. A svéd hadsereg törzse nem volt unikális, nem jelentett forradalmi újítást. Amiben viszont jobbnak bizonyult a kortársak által alkalmazott törzseknél, az a szervezési hatékonyság, illetve a feladatok végrehajtásának színvonala volt. A svéd rendszer előnye az volt, hogy a hadsereg törzsének mintájára szerveződött az ezredek törzse, és a különböző felső törzsfunkcióknak voltak megfelelői az alárendelt szinteken, így például a főszállásmesternek tartoztak elszámolással a gyalogezredek szállásmesterei, a csendőrség parancsnokának feleltek az ezredek csendőrei.¹³ A svédek hadjáratai elsősorban a körültekintő logisztikai tervezőmunka miatt lehettek sikeresek, ami főként a törzsek szállásmestereinek volt a felelőssége. A hadseregtörzs főszállásmestere részére a felderítési információkat a lovasság főnöke biztosíthatta, ezredszinten azonban nem volt felderítésért felelős személy – részben azért, mert a hadseregek ekkoriban még nem váltak szét hadtestekre, amely utóbbiak nem meneteltek egymástól nagy távolságokra elszakadva. Mivel az ellátás megszervezésekor fontos volt a végrehajtandó műveletek ismerete, illetve a megfelelő felderítés és hírszerzés, egy idő után ezek a műveleti feladatok is a szállásmester kötelességei közé kerültek. Ez a szervezés és munkamódszer – a sikerei okán – hamarosan Európaszerte elterjedt, sorra másolták a korabeli államok hadseregei.¹⁴

¹¹ Kákóczy Balázs: *Vegetius: Epitoma rei militaris – Az „Epitoma” hatása a középkori (had)tudományos irodalomra*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012. 134–190.

¹² James Donald Hittle: *The Military Staff. It's History and Development*. Harrisburg PA., The Telegraph Press, 1961. 32–49.

¹³ H. R. Kurz: A katonai törzs és vezérkar története, formája és ténykedése (ford.: Windisch Aladárné). *Hadtörténelmi Közlemények*, 4. (1957), 1–2. 274.

¹⁴ Hittle (1961): i. m. 45–47.

A következő nagy lépés a katonai törzsek fejlődésében a 18. századi Francia Királyságban történt meg. Az 1756–1763 között dúló hétéves háború minden hadviselő félnek értékes tapasztalatokat jelentett, és lehetőséget biztosított a hadseregek felépítésének és belső munkafolyamatainak átszervezésére. 1766-ban Franciaországban a kor egyik legelismertebb francia törzstisztje, Pierre de Bourcet javaslatára Európában elsőként speciális törzstiszti képzés indult, ahol a leendő törzstiszteket megfelelő válogatás után magasabb képzésben részesítették, felkészítve őket a háborús feladataikra. Mindezek mellett a francia hadsereg törzsét is megreformálták: csak megfelelően képzett tiszteket vettek fel, bevezették az időszakonkénti vizsgák rendszerét és a próbaidőt. Ezek a változtatások ugyan nem voltak hosszú életűek és maradandók, de arra irányultak, hogy a hadseregben kialakuljon egy olyan tiszti réteg, amely képes és alkalmas alaprendeltetéséből adódó feladatai ellátására háborús időszakban is.¹⁵

A francia forradalom idejére mind a törzstiszti iskola, mind a kiválasztási rendszer megbukott – elsősorban anyagi okokból –, így a változások forradalmisága tükrözte Franciaország forradalmi hangulatát, és a katonai törzsek háborúban tapasztalt törzstisztek gyakorlatias szervezési elvei alapján keltek új életre. Közülük az egyik legjelentősebb Berthier, a későbbi marsall. Szervezési alapelvei a következők voltak: a törzsnek legyen egy főnöke, aki mindenről tud, minden információ keresztülmegy rajta. A törzsbeosztottak legyenek felkészültek, körültekintők, és legfőképpen a munkavégzés tekintetében gyorsak. Kiemelten fontosnak találta, hogy a törzs kommunikációja az előjáróval és az alárendeltekkel mindig írásban történjen, a dokumentálhatóság, követhetőség és a félreértések elkerülése érdekében. Az egyszerűség és átláthatóság miatt az előjáró és az alárendelt törzsek hasonló mintára szerveződtek, a feladatköröket és funkciókat szabványosították. A francia vezérkar/hadseregtörzs szervezete négy irodából (*bureau*) állt, mindegyik specifikus feladatokkal foglalkozott.¹⁶

A francia hadsereg 1806-ban olyan megsemmisítő vereséget mért a porosz hadseregre, amekkorára egyetlen porosz katona sem számított. A porosz hadseregben volt speciális tisztképzés, már 1765-ben létrehoztak a francia iskola mintájára egy intézményt, amely a francia tananyag alapján, részben francia oktatókkal képezte a porosz nemesség ifjait, azonban az ismeretek gyakorlati alkalmazása nem volt megfelelő szintű. A nemzeti tragédia viszont beindította azokat a folyamatokat, amelyek a hatékonyság eléréséhez szükségesek voltak. Gerhard von Scharnhorst tábornok vezető szerepet játszott abban, hogy 1807-től kezdve újrászerveződött a tisztek többszintű képzése, és hogy 1808-ban egy átfogó szabályzattal határozták meg a törzstisztek feladatrendszerét. Az új formában szerveződő porosz vezérkart, az úgynevezett főszállásmesteri törzset francia mintára négy osztályra bontották, bár a feladatrendszer nem képezte le a francia irodák feladatrendszerét. 1821-ben a porosz vezérkar függetlenedett a hadügyminisztérium szervezetétől, majd kettévált felsővezetői és csapatszintre. A felső szintet nagyvezérkarnak (*Grosser Generalstab*), míg az alsó szintet a csapatvezérkarnak (*Truppengeneralstab*) hívták.

A porosz vezérkarban elsősorban – bár nem kizárólagosan – vezérkari képesítésű tisztek dolgoztak. A porosz tisztképzés elit jelleggel ruházta fel a vezérkari tanfolyamot

¹⁵ Hittle (1961): i. m. 91–92. és Eman M. Vovsi (szerk.): *An Explanation of the Duties of the Several États-majors in the French Army*. West Chester, The Nafziger Collection, 2010. viii–ix.

¹⁶ Hittle (1961): i. m. 93–111.

végzettek, őket a többi tiszt fölé rangsorolta. Ezzel indult el az a későbbi porosz-német vezérkarokra és törzsekre jellemző folyamat, amely a vezérkari főnököt, de még az egyszerű vezérkari tisztet is más hadseregekben szolgáló társainál magasabb hatáskörrel ruházta fel. A porosz hadseregben a vezérkarfőnök/rangidős vezérkari tiszt már kezdetben sem csak beosztottja, hanem kvázi társa volt a parancsnoknak a vezetésben. Bár a parancsnok szava volt a döntő, a törzsfőnök írásos panasszal élhetett a parancsnok döntései ellen. 1809-től a hadseregek, 1813-tól pedig a hadtestek és a dandárok is rendszeresített vezérkari tiszteket kaptak a törzstiszteik mellé. A poroszok vívmánya az, hogy a vezérkari tiszt nem a parancsnok személyéhez volt rendelve, hanem az alakulathoz, azaz, ha a parancsnokok gyorsan változhattak is, a szakértő, képzett vezérkari tiszt viszonylagos állandóságot vihetett a szervezet működésébe.¹⁷

A porosz nagyvezérkar szervezetének, kissé nehezen áttekinthető struktúrájának és vezetési viszonyainak tárgyalása meghaladja mostani munkánk kereteit. Feltétlenül beszélni kell még azonban a porosz vezérkari főnök és vezérkari tiszt funkciójának eltéréséről a kor többi vezérkarához/törzséhez képest. A porosz vezérkart, az egész porosz szemléletmód militáns jellegéből fakadóan a hadműveletek elsősége, és ezért a hadművelési szakemberek felsőbbrendűsége jellemezte. Ez addig fokozódott, hogy egy idő után a képzettségéből adódó tisztelet és felelősség miatt egy vezérkari főnök akár a parancsnokát is felülbírálhatta művelési kérdésekben, illetve egy, a felsőbb vezérkar által delegált tiszt utasíthatta az alakulatok parancsnokait művelési kérdésekben.¹⁸

Amíg a porosz vezérkar fejlődésnek indult, addig a francia katonai törzsek visszafejlődésének jeleit a krími háború (1854–1856) tapasztalatai világosan megmutatták. A törzsek hatékonyságának fokozására tett kísérletek nem jártak sikerrel, ami nem kis mértékben járult hozzá a francia–porosz háború (1870) francia vereségeihez. A vereség okát a katonai szakértők főleg a porosz vezérkar hatékonyságában látták, illetve a franciák lemaradásában. 1872 után fokozatosan bár, de nagy előrelépést lehetett tapasztalni a francia törzstisztek kiválogatása, felkészítése és alkalmazása területén. Ekkor alakult ki a jellemző, a feladatokat tudományosan egymástól elkülönítve kezelő francia törzsszerkezet: a törzsfőnök alárendeltségében három iroda állt, az első az adminisztratív és logisztikai, a második a felderítési és térképészeti, a harmadik pedig a hadművelési ügyekkel foglalkozott. Az I. világháború kitörése után bebizonyosodott az, hogy a modern, nagy veszteségekkel és nagy anyagi készletek alkalmazásával járó háború igényeinek ez a hármas rendszer nem felel meg, így az adminisztratív és logisztikai feladatok szétválasztásával 1917 elejére alakult ki a négy irodás rendszer.¹⁹

Az Egyesült Államok I. világháborúba való belépését követően az Amerikai Expedíciós Erők (AEF) parancsnoka és törzsének egyes tagjai Franciaországba érkeztek, hogy tanulmányozzák a helyzetet, illetve a szövetséges erőkkel való együttműködés követelményeit és lehetőségeit. Hamar döntés született arról, hogy az amerikai expedíciós haderő törzseit szövetséges mintára át kell szervezni, és a beosztott törzstiszteket tanfolyamokon kell felkészíteni beosztásuk ellátására. Az amerikaiak célszerűnek látták a francia rendszer átvételét – egyrészt mert jobb volt a sajátjuknál, másrészt interoperabilitást (azaz együttműködési képességet) biztosított a legnagyobb

¹⁷ Christian Millotat: *Understanding the Prussian-German General Staff System*. H. n., US Army War College, 1992. 32.

¹⁸ Millotat (1992): i. m. 38–43.

¹⁹ Hittle (1961): i. m. 122.

szövetséggel. Az I. világháború után a háborús tapasztalatok feldolgozásának részeként az Egyesült Államok teljes fegyveres erejét átszervezték, és a törzseket az expedíciós erők törzsének mintájára alakították ki. Innentől, 1921-től datálható a mai funkcionális törzsszervezet alapja, amely ettől kezdve az amerikai haderő alakulástörténetével szoros kapcsolatban fejlődött tovább.²⁰

3. A NATO tipikus törzsszervezete

A NATO szövetségi rendszerének egyik alappillére a kölcsönös védelem, amelynek gyakorlati megvalósításához a különböző nemzetek katonai erőinek magas szintű, hatékony együttműködése szükséges, ezt nevezi a NATO interoperabilitásnak. Ennek egyik fontos összetevője a jól megértett, kölcsönösen elfogadott és alkalmazott eljárásrendszer. A szabványosított eljárások hatékony alkalmazásához azonban szükséges a közel hasonló alkalmazói struktúra is, hogy a különböző nemzetek közös feladatokban részt vevő felei könnyen megtalálják azt, kivel is kell együttműködniük. Ez az együttműködési szükségesség kezdetben leginkább a NATO és a tagnemzetek felső szintű katonai szervezeteinek törzsei tekintetében vált nyilvánvalóvá, de idővel a hadművelati és harcászati kötelékek között is szükségessé vált.

A különböző nemzetek kötelekeinek eltérő szervezeti felépítéséből fakadó együttműködési nehézségek leginkább a NATO Német Szövetségi Köztársaság területén állomásozó erőinek viszonylatában jelentek meg. 1981-ben az Egyesült Államokban heves nemzetközi reakciókat is kiváltó cikk jelent meg egy, az európai szolgálatának tapasztalatait leíró amerikai százados, Edward J. Menard tollából. Menard rávilágít arra, hogy az egyes tagállamok és a NATO terminológiai különbözőségei mellett az eltérő felépítésű és funkcionális törzsekkel való közös munka is embert próbáló feladat, kiemelve itt a briteket.²¹ A brit haderő – a többi vezető NATO-hadseregétől eltérően – nem vette át az amerikai típusú törzsrendszert, az angolszász szakirodalom által csak kontinentális törzsrendszerként emlegetett sémát. A fent említett Menard-cikk által is megvilágított együttműködési problémák azonban arra ösztönözték a brit hadvezetést, hogy 1981-től próbajellel a Brit Rajnai Hadseregnél, 1982 elejétől pedig a teljes brit haderőnél átvegyék és bevezessék a többi NATO állam által használt törzsszerkezetet és nomenklatúráját.²²

A NATO tipikus törzsstruktúrája a francia I. világháborús struktúra továbbélése, annak a változó helyzetekhez való aktualizálása. A törzs mint szervezet különböző alcsoportokra van osztva, amelyeket vezetési szinttől, országtól, haderőnemtől függően különbözőképpen nevezhetnek – Magyarországon jelenleg elsősorban a csoportfőnökség, főnökség és részleg elnevezések használatosak a hadművelati és a harcászati szintek különböző szabványos törzselemeinek megjelöléseiként. Bár nem az elnevezések sokszínűségéből fakad a különböző vezetési szintek betűkódokkal való jelölése, ez mindenképpen megkönnyíti a NATO-n belüli együttműködést és a szintek azonosítását. Az eredeti amerikai felosztás szerint az összhaderőnemi

²⁰ Hittle (1961): i. m. 208.

²¹ Edward J. Menard: NATO Interoperability at the Tactical Unit Level. *Military Intelligence*, 7. (1981), 3. 18–23.

²² Sz.n.: British Army adopts NATO staff titles. *Armed Forces*, 1982. May. 125–126.

szint törzselemei J, a tábornokok által vezetett szárazföldi kötelékek (hadosztály, önálló dandár) elemei G, míg az alárendelt, nem tábornokok által irányított szárazföldi kötelékek elemei S betűjelzést kapnak, és ezt a rendszert átvették a NATO-tagállamok is. Ami a betűjelzések mellett lehetővé teszi és megkönnyíti a törzselemek azonosítását, az a számozás, amely azonos funkciójú részekhez azonos számot rendel, szinttől függetlenül. A II. világháború végére kialakult rendszer szerint az 1 a személyügyi, a 2 a felderítés/hírszerzés, a 3 a hadművelet, a 4 pedig a logisztika szakterületeinek azonosítására szolgált. A hadviselés és a technológia fejlődése azonban nem állt meg, és így folyamatosan újabb funkciók kerültek a rendszerbe, jellemzően következtlenül, azaz a következő számjelölés nem minden szinten ugyanazt a funkciót takarta. Kiváló példa erre az, hogy a vietnámi háború idején a csapatok G-5 főnöksége a civil-katonai kapcsolatokkal foglalkozott, míg a vezérkar J-5 főnöksége a hadászati tervek elkészítésével. A NATO által szabványosított és doktrinális szinten megjelent funkciók a 2000-es évekre így alakultak: 5 a tervezés, 6 a híradás és informatika, 7 a kiképzés, 8 a pénzügy és 9 a civil-katonai kapcsolatok. A szabványosítási próbálkozások ellenére természetesen nemzeti hatáskörben van, hogy melyik számkódnak milyen funkciót feleltetnek meg a tagországok, az Egyesült Államok például a 7 számmal a műszaki szakterületet azonosítja, a kiképzést nem veszi külön törzsfunkciónak.²³

A NATO-szabályozás megengedő, és nem előíró. Mivel minden tag más nemzeti sajátosságokkal és eljárásrendszerekkel rendelkezik, ezért nincs szabályozva az, hogy melyik szintű törzs hogyan épüljön fel, illetve az sem, melyik részlege mivel foglalkozzon. A NATO doktrinális szabályozása arra ad irányutatást, hogy a NATO vezetés-irányítási rendszer elemei hogyan épüljenek fel, és a hatékony együttműködés érdekében a tagnemzetek nemzeti haderőinek miként célszerű kialakítaniuk a saját maguk rendszerét. A betű-szám kombinációk tekintetében nagy a mozgástér, több szám is alkalmazható egymás után a fő funkciókon belüli alfunkciók, esetlegesen összevont funkciók jelölésére. Példa lehet erre az egykori J-37, amely a MH Összhaderőnemi Parancsnokság Hadműveleti és Kiképzési Főnökségének megfelelő kódokkal történő megjelenítése volt.

Vannak olyan feladatkörök, amelyek nem feltétlenül férnek be a már felsorolt, elismert törzsfunkciók körébe. Ezeket külön rövidítéssel jelölt, a számozással jelzett törzsfunkciókkal megegyező vagy azok fölött álló különböző főnökségekbe/részlegekbe tagolják. Erre példa lehet a jog és igazgatás, a repülésbiztonság vagy éppen a belső ellenőrzés szakterülete. Akadnak olyan speciális funkciók is, amelyek nem igényelnek nagy létszámokkal járó adminisztrációt, azaz nem kell külön főnökséget szervezni körük, viszont részvételük a döntéshozatalban lényegessé válhat, különösen nemzetközi színtereken végzett műveletek esetében. Ilyen funkció lehet a politikai tanácsadó, a kulturális tanácsadó vagy a *gender*-szakértő feladatköre.

Minél magasabb szintű parancsnokságról beszélünk, annál sokoldalúbb a tevékenységének rendszere, annál több külső szereplővel kell egyeztetnie, annál inkább szerteágazó számára a tervezés. Alacsonyabb, kötelékszázalaj és -dandár szinten általában még nem, vagy csak korlátozott számban jelennek meg a speciális funkciók

²³ Tomolya János: *A NATO új kihívásainak hatása a MH szárazföldi csapatainak vezetésére, irányítására és a törzsek kialakítására*. Budapest, ZMNE, 2009. 45–46.

és a különböző tanácsadók. A vezetési szinteken felfelé haladva azonban mind szélességben, mind mélységben nő a törzs létszáma: ez a végrehajtandó és koordinálandó feladatok egyre bővülő körével van összefüggésben. Az is belátható, hogy minél magasabb vezetési szinten van a törzs, annál több eltérő jellegű feladatot kell átlátnia a vezetőjének, így a törzsfőnököknek több esetben törzsfőnök-helyettesek segítségét kell igénybe venniük ahhoz, hogy biztosan minden feladat a megfelelő szinten legyen előkészítve és végrehajtva.

A jelenlegi katonai törzsek kialakulásának folyamatában, mint az látható volt, kiemelt szerepet kaptak a technológiai vívmányok. Az írás megjelenése után azt katonai nyilvántartások vezetésére, utasítások továbbítására is elkezdtek használni az ókori civilizációk. A puskapor elterjedését, a tűzérés megjelenését követően a katonai szervezetek vezetésébe azonnal bevonódtak az új, speciális eszközök alkalmazásának szakemberei. Ugyanígy a híradó eszközök térnyerése híradó szakemberek, az informatikai eszközök elterjedése informatikusok integrálásával járt. Az új technológiák mellett az új megközelítések is formálták a katonai törzset. Maga az eredeti funkcionális felépítés egy tudományos, logikai alapú felosztás eredménye volt, amelyet a civil–katonai kapcsolatok új alapra helyezése, a tervezési feladatok külön szintre emelése, a pénzügyi és jogi eszközrendszer alkalmazásának megváltozása új szerepkörökkel bővített.

4. A fejlődés perspektívái

A fentiekben vázolt evolúció folyamán végbement funkcióbővítések mindig létszám-növekedéssel jártak, ami növekvő bürokratikus terhet, anyag- és helyigényt jelentett. Telepíthető, azaz a katonai kötelekkel a művelti területen működő parancsnokságok esetén ez a növekmény nem csupán költségvetési vonzatot jelent, hanem az erők telepítésének, ellátásának és megóvásának problémáit is növeli.

A funkciókkal járó feladatok jobb végrehajtásának, a lehetőségek jobb kihasználásának és a munka meggyorsításának érdekében az élet minden területén, így a törzsek viszonylatában is elterjedtek a számítógépes megoldások. A számítógépek eredetileg a munkát hivatottak megkönnyíteni, a hálózatközpontú megközelítés lényegének értelmében pedig a különböző szenzorok, érzékelő és ellenőrző rendszerek, valamint a végrehajtók fegyverrendszerei közötti kapcsolatot kell megteremteniük. A gyakorlati tapasztalatok – az élet számos területén, így a törzsek munkavégzését tekintve is – azt mutatják, hogy a számítógépek nem gyorsítottak a folyamatokon, sőt inkább újabb folyamatokat generáltak, az újabb folyamatok új feladatrendszereket, az új feladatrendszerek pedig extra személyi állományt követeltek. Ez az ördögi spirál összességében mind a feladatvétel, mind a döntéshozatal sebességét csökkentette: mind a bemeneti, mind a kimeneti dokumentumok mérete exponenciálisan megnőtt, már-már az érthetelenség és feldolgozhatatlanság határáig elmenően. A katonai törzsek lényegében túlbürokratizálódtak.²⁴

Ahhoz, hogy a fent vázolt problémákat érdemileg kezelni lehessen, a technológiai vívmányok hatékony integrálása és alkalmazása, illetve a törzs összetételének

²⁴ Jim Storr: Ten Years Observing Command and Control. *Military Operations*, 3. (2015), 1. 28–31.

és a törzsen belüli folyamatoknak a racionalizálása tűnik a legkézenfekvőbb megoldásnak. A racionalizálás az a megoldás, amely kis anyagi ráfordítással nagy hasznot tud elérni, és alapvetően a folyamatrendszer, a telepíthetőség és alkalmazhatóság oldaláról közelíthet meg.

A folyamatrendszer felől közelítve a folyamatok összehangolásának, a felesleges, redundáns folyamatok kiiktatásának fontos előfeltétele a tisztán és egyértelműen meghatározott követelményrendszer, amely a haderő doktrínáin és szabályzatain alapul. Ha ezek az egymásra épülő dokumentumok összhangban vannak, akkor rájuk építve a folyamatok elemző áttekintésével kiszűrhetők azok a részfolyamatok, amelyek nem feltétlenül szükségesek a cél eléréséhez, továbbá azonosíthatók azok a rövidítések, amelyek segítségével bizonyos folyamatrészek átugorhatók.

Az alkalmazhatóság oldaláról nézve kívánatos cél az, hogy egy parancsnokság és törzs minél nehezebben felderíthető legyen, ennek pedig két fontos összetevője az, hogy minél kisebb kisugárással és minél kisebb helyigénnyel rendelkezzen. Az elfoglalt hely és a kibocsátott sugárzás arányban áll a törzs méretével, az alkalmazott technikai eszközök számával. Ezek tekintetében kívánatos a telepíthető törzsek technikai eszközrendszerének átvizsgálása és átszervezése, illetve a létszám csökkentése a megfelelő rejtés biztosítása érdekében. A csökkentett létszámú törzs munkavégzésének hatékonyságát a doktrínákon, szabályzatokon és hatályos műveleti eljárásokon alapuló különböző szintű célirányos képzések és felkészítések segíthetik. Egy kiképzett és magabiztos törzstiszt munkavégzési hatékonysága az összekovácsolt, közös érdekek és elvek mentén szerveződött törzs kötelékében megsokszorozódhat. Mindazonáltal a létszámbeli csökkenés is hozhat magával változást a folyamatrendszerben, hiszen rosszul felépített törzseknél akár olyan öngerjesztett folyamatok is létezhetnek, amelyek csak a törzs bizonyos tagjainak jelenléte miatt szükségesek.²⁵

A technológiai vívmányok integrálása és alkalmazása tekintetében a jövőt vizionáló civil és katonai kutatók a mesterséges intelligencia elterjedését tekintik a legmeghatározóbb tényezőnek. A mesterséges intelligencia kutatása és fejlesztése az 1950-es évek óta zajlik, kisebb-nagyobb hullámvolgyekkel. Az elérhető ígéretes megoldások – például a mélytanulási algoritmusok és a neurális hálózatok – már most lehetőséget biztosítanak számos olyan részfeladat hatékony és gyors megoldására, amely emberi elemzők számára munkaigényes és hosszadalmas lenne. Mindazonáltal a jelenleg rendelkezésre álló mesterségesintelligencia-alapú megoldások elsősorban racionális problémákra képesek megoldást találni, a valós problémák komplexitásának kezelése még nem teljes mértékben megoldott, ugyanakkor nagy erőforrásigényt jelentene.²⁶

A mesterséges intelligencia alkalmazásának további korlátját jelentheti az a számítástechnikai háttér, amely jelenlegi formájában egy hatékony megoldás kiszolgálásához kell. Az algoritmusok nagy számítási teljesítményt igényelnek, a harcászati törzsek által manapság használt számítógépek nem képesek futtatni őket. Ha alkalmazásukat telepített parancsnokságokon is tervezzük, akkor vagy olyan, nagy teljesítményű, de por- és cseppálló számítógépekre van szükség, amelyek erre képesek, vagy pedig stabil, zavarmentes hálózati kapcsolatra a mesterséges intelligenciát központilag futtató

²⁵ David Banks: Making the Big Headquarters Better. *Military Operations*, 3. (2016), 2. 6–9.

²⁶ Czeglédi Mihály: Gondolatok a vezetés-irányítás jelenéről, jövőjéről. *Honvédségi Szemle*, 146. (2018), 3. 74–91.

szervekkel. Ezek megvalósítása rendkívül nehéz és erőforrás-igényes feladat. Komoly előrelépést jelenthet a számítógépek és a mesterséges intelligencia kihasználásában a már kutatott ember–gép interfészek használata, vagy a hatékony, nagy teljesítményű, de kis méretű kvantumszámítógépek megjelenése. Egyelőre ezek még perspektivikus vagy nem kidolgozott technológiák. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy akár a kvantumszámítógép, akár az agyinterfész vagy akár a mesterséges intelligencia kutatása és megalkotása olyan infrastrukturális, oktatási és anyagi követelményekkel jár, hogy egyelőre csak a nagyhatalmak, illetve a velük együttműködésben álló tudományos intézmények és technológiai cégek tudnak komoly szinten foglalkozni a kérdéssel.

5. Összegzés

A katonai törzsek évezredes evolúciója előremutató folyamat, amely a különböző korok technológiai és társadalmi vívmányait feldolgozva próbálja hatékonyabbá tenni azt a szervezetet, amely a parancsnok döntéseinek előkészítését és támogatását végzi. Az írásunk első részében olvasható rövid bemutatásból látható, hogy a jelenleg általunk használt törzssztruktúra számos olyan sarokpontra épül, amelyek mind a gyakorlat, azaz a harcok közben alakultak ki. Tendenciaként figyelhető meg, hogy a forradalmi újítások, amelyek azután az adott korokban nagy hatékonyságról és alkalmazhatóságról tettek tanúbizonyságot, jellemzően egy katasztrofális vereséget követő újjáépítés utánra datálódnak. A jelen katonai gondolkodóinak és szakembereinek arra kell törekedniük, hogy a következő hatékonyságnövelő változás ne egy hasonló, a mostani rendszert alapjaiban megrázó konfliktus következtében történjen meg.

A katonai erők létszámának növekedése, a fegyvernemek és szakcsoportok, a különböző fegyverrendszerek együttes alkalmazásának követelménye szükségszerűen megnövelte a katonai törzsek létszámát, míg magasabb szinteken emellett a NATO átfogó megközelítés-alkalmazásának követelményei is nagy arányú növekedést okoztak. Ez az évtizedek óta tartó folyamatos létszámemelkedés a növekvő költségek és a műveleti alkalmazási követelmények miatt – főleg kisebb hadseregek esetében – hosszú távon nem lesz fenntartható, átszervezésre van szükség.

Az átszervezés, egyszerűsítés és egyértelműsítés feladatai létszámcsökkenésekkel kell járjanak ahhoz, hogy egy, már amúgy is nagyra duzzadt törzsszervezet hatékonyságát növelni lehessen. A létszámcsökkenésből fakadó munkaerő-kiesés a meglévő technikai eszközök hatékonyabb használatával, újabb technológiák beépítésével, illetve a megmaradó állomány munkavégzési hatékonyságának növelésével pótolható. Ez utóbbinak viszont komoly, az eddigieknél robusztusabb képzési, illetve felkészítési követelményei és feltételei vannak.

A mesterséges intelligencia fejlesztése, valamint meglévő lehetőségeinek használata már most megoldást jelent a hatékony adatfeldolgozás, a műveletek során történő mintakeresés és a megalapozott döntések meghozatalának problémakörében. Jelenlegi fejlettsége, infrastrukturális és technikai követelményei mentén a mesterséges intelligenciának elsősorban hadászati és hadműveleti szinten való alkalmazása és terjedése valószínűsíthető, teljes kihasználása a harcászati kötelek esetében még várat magára.

Megjósolni azt, hogy mi lesz a következő lépcsőfok a nyugati katonai törzsek szervezeti és működési fejlődésében, a számtalan változó miatt szinte lehetetlen feladat. Ahogy a neves kutató, Colin S. Gray írta: „a jövő még nem történt meg, és nincs az a technológiai vagy kutatómódszertani varázslat, amely felfedhetné, hogy mit hoz a holnap.”²⁷ Ezek tükrében, bár a távolabbi jövőben vizionálható egy ember-gép együttműködésen alapuló, mesterséges intelligencia által támogatott és/vagy felügyelt hatékony döntés-előkészítő és döntéstámogató rendszer, mégis, a hadseregtörzsek fejlődéstörténetének közeljövőre eső fejezete nagyobb valószínűséggel az új, kísérleti technológiák próbáival, lehetséges beépítésével, illetve a racionalizálás fent vázolt folyamataival fog telni.

Felhasznált irodalom

- Banks, David: Making the Big Headquarters Better. *Military Operations*, 3. (2016), 2. 6–9.
- Bernát Péter: *Stratégia és taktika a Kárpát-medence erődépítészetében a késő római korban*. Budapest, ZMNE, 2011.
- Branch, William A: *Artificial Intelligence and Operational-Level Planning. An Emergent Convergence*. US Army Command and General Staff College, 2018. Online: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1070958.pdf>
- Czeglédi Mihály: Gondolatok a vezetés-irányítás jelenéről, jövőjéről. *Honvédségi Szemle*, 146. (2018), 3. 74–91. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/378>
- David, Saul: Did Lords Lucan and Cardigan speak before the charge? *The RUSI Journal*, 143. (1998), 3. 65–69. Online: <https://doi.org/10.1080/03071849808446271>
- Dezső Tamás: *The Assyrian Army I*. Budapest, Eötvös University, 2012.
- Gray, Colin S.: *Strategy and History*. Abingdon, Routledge, 2006.
- Hahn István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi, 1963.
- Hittle, James D.: *The Military Staff. It's History and Development*. Harrisburg PA., The Telegraph Press, 1961.
- Kákóczi Balázs: *Vegetius: Epitoma rei militaris – Az „Epitoma” hatása a középkori (had) tudományos irodalomra*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.
- Krajnc Zoltán (szerk.): *Hadtudományi Lexikon (Új Kötet)*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Kurz, H. R.: A katonai törzs és vezérkar története, formája és ténykedése. *Hadtörténelmi Közlemények*, 4. (1957), 1–2. 271–284.
- Menard, Edward J.: NATO Interoperability at the Tactical Unit Level. *Military Intelligence*, 7. (1981), 3. 18–23.
- Millotat, Christian: *Understanding the Prussian-German General Staff System*. US Army War College, 1992. Online: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a249255.pdf>
- Shaw, Ian: *Egyptian warfare and weapons*. Princes Risborough, Shire Publications Ltd, 1991.
- Storr, Jim: Ten Years Observing Command and Control. *Military Operations*, 3. (2015), 1. 28–31.

²⁷ Colin S. Gray: *Strategy and History*. Abingdon, Routledge, 2006. 1.

- Sz. n.: British Army adopts NATO staff titles. *Armed Forces*, 1982. May. 125–126. Online: <https://books.google.hu/books?id=nnlTAAAYAAJ&pg=PA125>
- Sz. n.: *Future Leadership*. Multinational Capability Development Campaign, 2020. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/946243/20201210-MCDC_Future_Leadership-web.pdf
- Tomolya János: *A NATO új kihívásainak hatása a MH szárazföldi csapatainak vezetésére, irányítására és a törzsek kialakítására*. Budapest, ZMNE, 2009.
- Vovsi, Eman M. (szerk.): *An Explanation of the Duties of the Several États-majors in the French Army*. West Chester, The Nafziger Collection, 2010.